

Ресурсен център Европа

С подкрепата на
програма "Еразъм+"
на Европейския съюз

20 ноември 2020

МОИТЕ ПРАВА КАТО ГРАЖДАНИН НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

MY RIGHTS AS A CITIZEN OF THE EUROPEAN UNION

проф. д-р ИНГРИД ШИКОВА,
Катедра „Европеистика“,
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Abstract

The paper presents the fundamental rights of EU citizens - the right to free movement, consumer rights, the right to elect and to be elected, the right to diplomatic and consular protection, rights to complaints, petitions and citizens' initiatives, the right of access to public information as well as the Charter of Fundamental Rights of the European Union.

Истинска демокрация има само тогава, когато всеки отделен човек е почувствал свободата и вътрешната необходимост да участва пряко в решаването на проблемите не само на своя живот, но и на живота на човешката общност, част от която е неговото пространство за граждански действия. Често се твърди, че Европейският съюз (ЕС) е дело на интелектуалните и политическите елити на държавите, а не на обществото. Всъщност, европейският гражданин участва ежедневно в европейския проект без дори да се замисля за това. Вероятно, ако му бъде отнета някоя от свободите, придобити благодарение на интеграцията, гражданинът на ЕС би оценил това, което приема за естествена даденост. Гражданството на ЕС е осезаема реалност в живота на хората. То има важна цел - всички граждани на ЕС да бъдат като у дома си навсякъде в Европейския съюз и да се чувстват истински европейци, когато са в своята родна страна, както и да са сигурни, че при необходимост, ще получат закрила навсякъде по света.

Гражданството на Съюза се предоставя на всеки гражданин на държава членка на ЕС в съответствие с Договора за функционирането на ЕС и дава определени права.

Харта на основните права на Европейския съюз

Хартата на основните права на Европейския съюз е провъзгласена на 7 декември 2000 г. в Ница/Франция. След добавяне на общи разпоредби за тълкуването и прилагането на Хартата, тя е провъзгласена отново на 12 декември 2007 г. на тържествена сесия на Европейския парламент. Европейският съюз зачита правата, свободите и принципите, определени в Хартата и тя има същата юридическа сила като Договорите, след влизането в сила на Лисабонския договор.

В нейния преамбюл е записано: «....Съюзът се основава на неделимите и универсални ценности на човешко достойнство, свобода, равенство и солидарност; той почива на принципа на демокрацията и на принципа на правовата държава. Той поставя човека в центъра на своята дейност, като

учредява гражданството на Съюза и създава пространство на свобода, сигурност и правосъдие.»

Хартата със своите 54 члена се основава на концепцията за човешкото достойнство и включва класическите граждански права и свободи, съдържащи се и в Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи, към която се е присъединил Европейският съюз. Хартата събира в един текст гражданските, политическите, социалните и икономическите права на гражданите на Европейския съюз. Те са формулирани в разделите «Достойнство», «Свободи», «Равенство», «Солидарност», «Гражданство», «Правосъдие».

Запознайте се с пълния текст на Хартата на основните права на Европейския съюз <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=FR>

Право на свободно движение в държавите от Европейския съюз

Свободното движение е основно право, гарантирано на гражданите на Европейския съюз чрез Договора за Европейския съюз и Договора за функциониране на Европейския съюз. Свободното движение на хора е основен принцип в Договора за функционирането на Европейския съюз и развит от вторичното законодателство на ЕС и съдебната практика на Съда на ЕС. Гражданите на ЕС имат право да търсят работа в друга страна от ЕС, да работят там без да им е необходимо разрешително за работа, да пребивават там дори и след като са приключили работата си, да бъдат третираны по един и същи начин както гражданите на съответната страна по отношение на достъпа до заетост, условията на труд и всички други социални и данъчни предимства.

Всички граждани на ЕС имат правото да влизат в друга държава-членка с лична карта или паспорт. При никакви обстоятелства не може да се изисква входна или изходна виза.

Единственото изискване към гражданите на ЕС при престой до три месеца в друга държава членка на ЕС е те да притежават валиден документ за

самоличност. Приемащата държава членка може да изисква регистрация на престоя в страната в рамките на разумен срок.

Правото на пребиваване за повече от три месеца в друга държава членка на ЕС е свързано с изпълнението на някои условия. Гражданите на ЕС, които желаят да останат в друга държава членка трябва да изпълняват поне едно от следните изисквания:

- да са ангажирани с икономическа дейност (като наети или самонаети лица);
- или да разполагат с достатъчно средства и медицинска застраховка, / *Това е важна гаранция, че те няма да се превърнат в тежест за социалните служби на приемащата държава членка по време на своя престой.*/;
- или да преминават курс на обучение като студенти и да разполагат с достатъчно средства и медицинска застраховка;
- или да са членове на семейството на гражданин на ЕС, попадащ в една от горните категории.

Разрешителните за престой са премахнати за граждани на ЕС. Въпреки това, държавите членки могат да изискат от тях да се регистрират при компетентните власти в рамките на определен период от датата на пристигане.

Членове на семейства на граждани на ЕС, които нямат националност на държава членка, трябва да кандидатстват за разрешение за пребиваване. Тези разрешения са валидни за пет години от датата на тяхното издаване.

Гражданите на ЕС придобиват правото на постоянно пребиваване в приемащата държава членка след петгодишен период на непрекъснато законно пребиваване /при условие, че срещу тях няма влязло в сила решение за експулсиране/. Същото право се отнася и до членове на семейството, които не са граждани на държава членка. Членовете на семейството, независимо от тяхната националност, имат право да се включат в икономическа дейност като наети или самонаети лица. Правото на постоянно пребиваване се губи в случай на повече от две последователни години отсъствие от приемащата държава членка. Граждани на ЕС, които желаят да пребивават постоянно в друга държава членка, получават документ, удостоверяващ тяхното право на постоянно местожителство.

Необходимо е да знаете, че приемащата държава-членка не е задължена да даде право на социално осигуряване през първите три месеца от пребиваването на лица, които не са наети или самонаети работници и на членовете на техните семейства. Преди придобиването на право на постоянно пребиваване, приемащите държави-членки не са задължени да отпускат помощ за издръжка за обучение, включително за професионално обучение под формата на безвъзмездни помощи или кредити. Държавите-членки могат да приемат необходимите мерки за отхвърляне, прекратяване или оттегляне на посочените права в случай на злоупотреба или измама, например като фиктивни бракове.

Гражданството на ЕС включва не само свободата на движение и пребиваване в Европейския съюз, то означава също, че всеки гражданин на ЕС трябва да бъде третиран по един и същ начин, независимо от неговата националност. Ако гражданин на ЕС работи или учи в друга държава членка, той и членовете на неговото семейство трябва да бъдат третирани по същия начин както гражданите на тази държава.

Равното третиране се отнася например до:

- правото на гражданите на ЕС да търсят работа и да получават помощ от националните служби по заетостта,
- условията на работа (заплата, уволнение и т.н.),
- обезщетенията и данъчните облекчения,
- възможностите за обучение,
- присъединяването към профсъюзи и упражняването на свързаните с това права.

При равно третиране е забранена не само откритата дискриминация, но и всички действия, които косвено поставят в неравноправно положение гражданин на ЕС от друга държава членка.

Запознайте се подробно с правата за свободно движение в Европейския съюз на: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=457&langId=bg>

Запознайте се със социалноосигурителните права в Европейския съюз на: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=849&langId=bg>

Студентите от ЕС се ползват с право на свободно движение във всички държави-членки: на тях не може да се откаже достъп до образование или обучение в друга страна от ЕС заради тяхното гражданство. Студентите от

държава членка на ЕС имат същите права и/или задължения като местните студенти - както да заплатят събираните такси, така и да получат кредит/безвъзмездна помощ за заплащане на таксата за обучение от държавата-членка, в която студентът ще се обучава.

Запознайте се подробно с правата на учащите се в Европейския съюз на:

https://europa.eu/youreurope/citizens/residence/residence-rights/students/index_bg.htm

Избирателни права

Участието на гражданите на ЕС в демократичния живот на Европейския съюз се осъществява предимно в страната, в която живеят. Според Договорите:

- "...всеки гражданин на Съюза, пребиваващ в държава-членка, на която не е гражданин, има право да избира и да бъде избран в местни избори в държава-членка, на територията на която живее, при същите условия, както и гражданите на тази държава."
- "...всеки гражданин на Съюза, пребиваващ в държава членка, на която не е гражданин, има право да избира и да бъде избран в изборите за Европейски парламент в държавата-членка, където пребивава, при същите условия, както и гражданите на тази държава."

Всеки гражданин на ЕС, който е трайно установен в друга държава-членка се ползва от избирателни права в нея при провеждането на **избори за Европейски парламент**. Неговите права са изравнени с тези на гражданите на страната на пребиваване по отношение на участието в избори за Европейски парламент и за местни органи на управление.

Европейският парламент е единствената институция на Европейския съюз, която се избира пряко от гражданите. Избори за Европейски парламент се провеждат всеки пет години. Първите преки избори за Европейския парламент се провеждат през 1979 г. Всеки гражданин на ЕС може да гласува по партийните листи на европартиите за избора на евродепутати в определения ден в държавата

на трайното си установяване и да бъде избран за евродепутат от квотата на същата държава. Благодарение на своите писмени и устни преводачи, Европейският парламент работи на всички 24 официални езици на Съюза. Европейските депутати разпределят работата си между Брюксел, Страсбург и своя избиращия район. В Брюксел те се включват в работата на парламентарните комисии, на политическите групи, участват в допълнителните пленарни заседания. В Страсбург се организират дванадесет пленарни сесии годишно. Евродепутатите трябва да отделят време и за срещи в избиращия си район. Част от членовете на Европейския парламент поддържат информационни офиси в държавите, в които са избрани.

Българските граждани имат възможност и право да гласуват за членове на Европейския парламент, както и да бъдат избрани за членове на Парламента. Изборите се провеждат според националното изборно законодателство. През 2007 се провеждат първите избори за Европейски парламент в България. България разполага със 17 места в Европейския парламент.

Гражданите на ЕС имат право да участват в **изборите за местни органи на управление** в държава членка, където са установени и да бъдат избрани в състава на тези органи.

Възможни са известни ограничения на тези права, поради специфични за дадената страна особености. Например, във Франция, българин или друг гражданин на държава от ЕС, може да бъде избран за заместник-кмет, но не и за кмет.

Право на дипломатическа и консулска защита в страни извън Европейския съюз

Броят на граждани на ЕС, които пътуват, работят и живеят в държави извън Европейския съюз непрекъснато нараства. Поради това е важно всички да знаят къде и как могат да получат помощ при кризисна ситуация, независимо от това къде по света се намират и от каква националност са. Договорите на ЕС гарантират на всички граждани на ЕС правото на еднакво третиране по отношение на закрилата, предоставяна от дипломатическите и консулските представителства, на която и да е държава-членка, ако пътуват или

живеят извън ЕС и собствената им държава не е представена в съответната страна.

При извънредни ситуации и кризи, гражданите на ЕС в чужбина имат право да потърсят помощ във всяко консулство или посолство на държава-членка на ЕС, когато собствената им държава членка не е представена в съответната страна. Ситуации, в които гражданин на държава-членка на ЕС има право на консулска закрила и може да потърси помощ са: изгубен или откраднат паспорт, сериозен инцидент или болест, тежко престъпление, арест или задържане, помощ при извънредни обстоятелства/репатриране (природни бедствия, безредици, въоръжен конфликт или други извънредни обстоятелства), смърт на близък в чужбина.

Кризисните събития с ядрения разлив в Япония, военните събития в Либия, пандемията, причинена от Ковид-19, показаха значението на консулската подкрепа за гражданите на други държави членки на ЕС, попаднали в критична ситуация в чужбина. В момента на започването на военната криза в Либия в страната имаше около 6 000 граждани на ЕС, а само осем държави членки имат представителства там. Поради това европейската солидарност и закрила в такива ситуации има огромно значение. Например, във връзка с кризата от Ковид-19, Франция репатрира граждани на 26 държави – членки на ЕС в началото на февруари 2020г. с полет от Ухан, Китай.

Запознайте се с правата на консулска закрила на граждани на ЕС и разберете каква помощ можете да получите в трудна ситуация. Ако пътувате за държава извън ЕС, можете да намерите адресите на посолствата или консулствата на държавите членки на ЕС.

https://ec.europa.eu/consularprotection/node/41620_bg

Права на потребителите

Гражданите на ЕС имат достъп до единния пазар на Съюза. Единният пазар предлага голям избор на стоки и услуги на конкурентни цени. Защитата на потребителите, на техните интереси и безопасност, е съществена част от общата цел на ЕС да се подобрява

качеството на живот на неговите граждани. Всеки гражданин на ЕС има права на потребител и ЕС се стреми да гарантира, че те са защитени. Във всички държави-членки на ЕС трябва да съществува общо равнище на правата на потребителя и да се осигури защита на тези права. Правата на потребителите са в разнообразни сфери: безопасност на стоките вкл. на храните, гаранция на продуктите, финансови услуги и потребителски кредит, прозрачност на цените, несправедливи договорни условия и бизнес практики, пакетни почивки и дългосрочно предплатени почивки, въздушен и воден транспорт и др. Правила, които са действащи в целия ЕС, гарантират защитата на потребителите.

В Европейския съюз действат конкретни изисквания за безопасност на стоки като: детски играчки, лични предпазни средства, електрически уреди, козметични изделия, фармацевтични изделия, храни, запалките, машините и плавателните съдове за отдих. ЕС има строги правила за изтеглянето от пазара на дефектни продукти.

Запознайте се с потребителските права на гражданите в ЕС и тяхната защита на: https://ec.europa.eu/info/topics/consumers_bg

Право на жалби, петиции и гражданска инициатива

Гражданите на Европейския съюз имат право да подават **жалби** до Европейския омбудсман по повод лошо управление в институциите и органите на Европейския съюз. Граждани, фирми и организации с адресна регистрация в Съюза също могат да подават жалби до Омбудсмана. Европейският омбудсман може да разследва нарушения, извършени от всички институции, органи, служби или агенции на ЕС, с изключение на Съда на ЕС. Разследването на нарушенията, **извършени от националните органи на държавите членки не попадат в правомощията на омбудсмана** и той не разглежда жалби отнасящи се до националните органи, а само до европейските институции.

Гражданите на Европейския съюз имат право да отправят **петиции** да Европейския парламент. От това право се ползват и всички юридически и физически лица на територията на Съюза. Петициите се отнасят до областите на дейност на Европейския съюз и в тях се поставят въпроси, които пряко засягат подателите им. Петициите обичайно са в сферата на социалната политика, опазване на околната среда, свободното движение на хора, на стоки и услуги, защита на потребителите, признаване на професионални квалификации или други проблеми, свързани с прилагането на правото на ЕС. Петициите са важна форма за връзка между институциите на ЕС и гражданите, поради това Европейският парламент има специална Комисия по петициите. Чрез петициите е възможно не само да се намери решение в интерес на подателите, но и да се предизвика по-широка дискусия в Европейския парламент, да се включи определен въпрос в дневния ред на институциите, да се осъществят изменения в европейското законодателство.

Голяма част от петициите и жалбите, които българските граждани отправят към Европейския парламент са свързани с опазване на околната среда, нарушения на основни права и граждански свободи.

Създаден е специален електронен портал, от който можете да подадете или да подкрепите вече подадена петиция.

<https://www.europarl.europa.eu/petitions/bg/home>

Европейска гражданска инициатива

Лисабонският договор даде възможност на гражданите да инициират и да участват в **европейска гражданска инициатива**. Европейската гражданска инициатива представлява покана към Европейската комисия да предложи законодателство по въпроси, по които ЕС има законодателни компетенции. Гражданска инициатива трябва да бъде подкрепена от поне един милион граждани на ЕС от най-малко 7 държави членки. Във всяка от тези 7 държави се изисква достигането на минимален брой поддръжници. За България минималният брой поддръжници е

11.985. За да започнат гражданска инициатива, гражданите трябва да създадат граждански комитет, състоящ се от най-малко 7 граждани на ЕС, пребиваващи в поне 7 различни държави-членки на ЕС.

Процедурата за европейска граждански инициатива стъпка по стъпка можете да намерите на: https://europa.eu/citizens-initiative/home_bg

До ноември 2020г. са регистрирани 75 граждански инициативи. Например, подкрепа събира гражданската инициатива „Да спасим пчелите и земеделските стопани! Щадящо пчелите селско стопанство за здравословна околна среда“. Целта на инициативата е защита на пчелите и здравето на хората. Тази гражданска инициатива призовава Европейската комисия да предложи правни актове за постепенното премахване на синтетичните пестициди до 2035 г., за възстановяване на биологичното разнообразие и за подкрепа на земеделските стопани в процеса на прехода.

Проверете отворените граждански инициативи и крайния срок за събиране на изявления за подкрепа на: https://europa.eu/citizens-initiative/home_bg

Право на достъп до публична информация

Всеки гражданин на ЕС има право на достъп до информация. Дискусиите и гласуването в Европейския парламент са публични и могат да бъдат следени в Интернет. Европейският парламент е институцията, която дава пример и влияе на другите институции на Европейския съюз за постигане на прозрачност и откритост.

Гледайте пряко пленарните сесии на Европейския парламент на:

<https://multimedia.europarl.europa.eu/en/webstreaming?lv=PLENARY>

Гражданите на ЕС имат право на достъп до документите на Европейския парламент, Съвета, Европейската комисия и на други органи на ЕС. С това право се ползват и лицата, постоянно пребиваващи на територията на Европейския съюз. В определени случаи, достъпът до някои документи може да бъде ограничен по съображения от обществен интерес, в зависимост от естеството на документа и информацията, която съдържа.

Потърсете документи на Европейския парламент, Европейския съвет, Съвета, Европейската комисия, Съда на Европейския съюз, Европейската сметна палата, Европейския икономически и социален комитет, Комитета на регионите, Европейската централна банка, Европейския омбудсман, Европейския надзорен орган по защита на данните, агенции и други органи на Европейския съюз на:

https://europa.eu/european-union/documents-publications/official-documents_bg

Всеки гражданин на ЕС има правото да се обърне към институциите на Европейския съюз и да получи отговор на един от официалните езици, избран от него. Официалните езици в Европейския съюз са 24.

Най-лесно можете да се обърнете с въпрос или искане за информация по електронната поща в специално подготвен за целта формуляр, който ще намерите на https://europa.eu/european-union/contact/write-to-us_bg

Имам ли отговорности като европейски гражданин?

Златното правило на гражданското съзнание е, че няма свобода без отговорност.

"Свободата означава отговорност; това е причината, поради която повечето хора се страхуват от нея." Джордж Бърнард Шоу

Гражданството има четири основни измерения: икономическо, политическо, социално и културно. Политическото измерение е свързано с политическите права и отговорности. Социалното измерение на гражданството произтича от отношенията между хората в обществото и изисква лоялност и солидарност. Културното измерение е следствие от съзнанието за общо културно наследство и споделени ценности в разнообразието на европейския континент. Икономическото измерение е свързано с правата и отговорностите на гражданите като участници в пазара на труда и като потребители.

Ползването на правата поражда отговорности и задължения, както спрямо другите, така и спрямо човешката общност и бъдещите поколения. Активните граждани на ЕС, упражнявайки своите права, осъществяват и своите отговорности. Например, участието в изборите за Европейски парламент е не само право, то е и отговорност за демократичното участие в процеса на вземане на решения в Европейския съюз. Иницирирането или участието в европейска гражданска инициатива за създаване на законодателство, подобряващо живота на хората в Европейския съюз, е право, но и отговорност. Имате мнение - изразете го, направете информиран избор. Не бъдете зрител, а действащо лице. Европейският съюз ни дава права, наша е отговорността да ги познаваме, да се възползваме от тях и когато е необходимо – да ги защитим.

